

LBRIS

We know

Paul Editions

Casa Presei Libere 1, corp C1, Sector 1, București

www.pauleditions.ro

e-mail: pauleditions@gmail.com

tel: 0730.660.427; 0731.884.583

Redactare: *Mihaela Enache*

Tehnoredactare: *Nicoleta Monoran*

Coperta: *Paul Editions*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Dima-Drăgan, Corneliu

Bacâru, Livia

CONSTANTIN CANTACUZINO STOLNICUL / Corneliu Dima-

Drăgan, Livia Bacâru – București: Paul Editions, 2025

ISBN: 978-630-6588-75-6

Corneliu Dima-Drăgan

Livia Bacâru

CONSTANTIN CANTACUZINO
STOLNICUL

Paul Editions

«E o pietoasă datorie pentru urmași, aceea de a deștepta suvenirea întunecată a măririlor trecute. Sub răsipurile timpilor, e o lucrare plină de farmec pentru omul cu iubire de țară, de a cerceta faptele și împrejurările vieții acelor oameni care au purtat odată, cu onoare, sarcina destinelor naționale. În fiecă colț de pământ, e plăcut lucru pentru dânsul, a reînvia umbra bărbaților vestiți ce au trăit, s-au bucurat ori au suferit odinioară acolo, și e încă mai plăcut când poate a se împresura cu priveliștea monumentelor și obiectelor ce au fost mărturie la faptele, la luptele și la simțirile lor.»

Al. Odobescu

I LEGENDĂ ȘI ADEVĂR

La sfârșitul veacului al XVIII-lea, banul Mihai Cantacuzino, descendent al marilor Cantacuzini din Țara Românească, ispitit de fantastica istorie a neamului său, care cuprinde, într-o succesiune multiseclară, conducători de oști și împărați bizantini, negustori atotputernici la Poarta otomană, domni ai Țării Românești și Moldovei sau cărturari cu faimă europeană, a alcătuit o întinsă lucrare istoriografică, unică prin conținutul ei în cultura românească veche, *Genealogia Cantacuzinilor*. Pentru asemenea temerară întreprindere, banul Mihai s-a îndreptat pentru lumină la învățate cărți latinești și în primul rând la temeinica lucrare a eruditului francez Charles Du Cange *Historia Byzantina duplici commentario illustrata* (Paris, 1680).

Circulau însă în epocă și multe «cărțulii fără seriozitate și folos», care dădeau Cantacuzinilor descendențe scandinave, romane sau elene bazate pe închipuiri și «fantasmagorii istorice de erudit cu mintea încurcată». Prudent, banul Mihai Cantacuzino se ferește de asemenea «basmе» amăgitoare, dar este atras, nu fără voie, în cursa întinsă de un dibaci falsificator de acte și ranguri de neam cantacuzinesc, Radu (Rodolfo) Cantacuzino, fiu rătăcitor al domnului Ștefan, sugrumat la Stanbul, în anul 1716, și nepot al stolnicului Constantin Cantacuzino¹.

Rodolfo, acest hilar pretendent domnesc, care moștenise de la trecuții Cantacuzini numai o nemăsurată ambiție, a întemeiat,

¹ După tragedia de la Constantinopol, doamna Păuna, soția voievodului Ștefan Cantacuzino, s-a refugiat, împreună cu cei doi fii ai săi: Radu (Rodolfo) și Constantin, în Italia și, ulterior, la Viena. Înaintat în vârstă, Radu (Rodolfo) a devenit general în armata austriacă, iar, la 1 februarie 1735, printr-o diplomă imperială falsificată își arogă «dreptul ereditar de Mare-Maestru al Ordinului Constantinian» (vezi: N. Iorga, *Radu Cantacuzino*, Buc., 1933. Extras din *Analele Academiei Române*, Memoriile Secțiunii Istorice, Seria III, tomul XIII).

la începutul secolului al XVIII-lea, printr-o mistificată diplomă imperială, ordinul cavaleresc al Constantinilor, intitulându-se, pompos și neverosimil în diplomele de înnobilitare pe care le emitea: «Noi, Principele Ioan Rodolfo Cantacuzino, Angel, Flaviu, Comnen, descendent al lui Constantin cel Mare, al împăratului Constantinopolului Ioan VI Cantacuzino, moștenitor al împărăției de Răsărit, duce al Țării Românești, Moldovei și Basarabiei, despot al Peloponezului, principe al Tesaliei, Macedoniei, conte de Epidaur, Corint și de Ungaria, marchiz în Ilfov, Romanați, Teleorman, Suceava, Galați, Ialomița, Prahova și Dâmbovița, domn al Oltului și Mehedinților, gospodar în Hotin și Giurgiu, precum și al Ocnelor de la Telega, de-o parte și de alta a malurilor Dunării, baron de Mohilău, Zănoaga, Afumați, amândoi Filipeștii, și al altor posesiuni cantacuzinești, prin Ucraina și Ardeal»².

Spre a justifica nenumăratele titluri de noblețe, el crezu că nu-i ajunge un tată voievod muntean, un bunic ce fusese cel mai învățat român din vremea sa, un străbun care-și stăpânise contemporanii prin munca și cinstea sa, nici descendența recunoscută din doi împărați bizantini, de aceea amplifică «siraua» Cantacuzinilor bizantini și neobizantini cu nume și demnități necontrolabile din punct de vedere documentar.

Banul genealog acceptă fără rezerve și falsa teorie a presupuselor origini franceze a familiei Cantacuzino, a cărei obârșie ar fi de căutat în istoria familiei de Valois încă la începutul secolului al IX-lea. Plăcuta eroare a banului Mihai, dovedită prea lesne de toate cercetările ulterioare, își afla izvorul într-o tabelă genealogică lucrată cu erudită fantezie de către medicul grec Gheorghe Saul din Iași, spre mijlocul veacului al XVIII-lea. Și aici se poate descifra însă intervenția unui alt Cantacuzin, din vremuri de mult apuse, Teodor Spandugino Cantacuzino, «rătăcitorul stratiot, care, vorbind cu orice prilej de împărătescul său străbun, își căuta în Europa apuseană (în secolul XVI) pâinea pribegiei cu sabia și condeiul». Pentru a se face mai bine privit în țara unde-și găsisse adăpost (Franța) și de principele pe lângă care-și căuta un rost (Henric al II-lea), el născoci legenda că «această a Cantacuzinilor familie se trage din cei 12 peri³ de Franța»⁴.

² O diplomă de înnobilitare i-a acordat și lui Inochentie Micu Clain. (Originalul se află la Filiala din Cluj a Bibliotecii Academiei.)

³ Peri – pairi, mari vasali ai regelui Franței.

⁴ *Historie et origine de Principi de Turchi, ordine della Corte, loro rito e costumi.* În Lucca, 1550, f. 10.

Nicolae Iorga, înarmat cu judecata limpede și tăria documentului, spulberă însă toate speculațiile pseudosavante ale trecutei genealogii, restituind contemporanilor imaginea clară a unei vechi familii bizantine, ai căror ultimi reprezentanți și-au legat viața și aspirațiile lor de soarta dramatică a țărilor românești, vreme de peste trei veacuri.

Primii Cantacuzini, atestați documentar, aparțin, în genere, castei militarilor, a conducătorilor de oști, care ocupa un loc important în viața Imperiului bizantin supus unor neconținute presiuni externe și clocotind de frământări interne, care solicitau intervenția hotărâtoare a armatei.

Buni strategii și cunoscători desăvârșiți ai meșteșugului armelor, Cantacuzinii acestor vremi se disting în toate bătăliile purtate împotriva dușmanilor Imperiului.

Un Cantacuzin, având înaltul rang de amiral al flotei imperiale, se ilustrează în luptele navale duse împotriva lui Tancredi Altavilla (1107), în timp ce urmașul său, generalul Ioan Cantacuzino, cade vitejește luptând contra turcilor, în anul 1174.

Peste un veac, Manuil Cantacuzino comandă trupele împăratului Mihail Paleologul în războiul Moreei și sfârșește în vâltoarea unei bătălii hotărâtoare din anul 1264.

Contemporan cu Manuil este și Ioan Cantacuzino «cel ce era paharnicu și Domnu Trachiei» (Traciei), în timpul împăratului Ioan Vatașes, și «carele au oșitu asupra Ghenoveziloru celor de la Rodos, pe la leatulul 1225⁵ de la Hristos».

Va trece încă un secol și pe tronul marelui imperiu de răsărit va urca, prin intrigi și uzurpări, un reprezentant al acestei trainice familii, Ioan VI Cantacuzino. În tinerețe, ilustru comandant de oști, Ioan Cantacuzino își cucerise o asemenea faimă la Constantinopol, încât, rămas în anul 1341 tutore al fiului nevârștnic al împăratului Andronic Paleologul al III-lea se grăbește să se proclame împărat în dauna moștenitorului legitim al tronului. Curând, vâlvățiile unui crunt război civil cuprind întreg imperiul. Turcii, chemați în ajutor de ambițiosul împărat de neam cantacuzinesc, își revarsă, pentru întâia oară, oștile crude și nesățioase pe pământul pașnic al Europei, ocupând străvechiul oraș Gallipoli, adevărată strajă a Mării de Marmara. Vremelnic stăpân al tronului imperial, Ioan Cantacuzino este silit însă de

⁵ corect: 1248.

numeroșii săi adversari să abdice și să-și petreacă tot restul vieții în meditații și rugăciuni de sihastru la mănăstirile de la muntele Athos, sub numele monahul Ioasaf.

Îi urmă fiul său, Matei, pe care și-l asociase la tron în anul 1354, într-o ultimă încercare de a pune capăt războiului civil. Dar Matei își sfârși curând domnia într-o aspră captivitate, de unde izbuti să scape numai cu prețul renunțării, pentru totdeauna, la pretențiile sale imperiale. Cel de-al doilea împărat bizantin de neam cantacuzinesc își petrecu apoi tot restul vieții într-o frumoasă și rodnică aplecare spre carte. El lasă posterității un neegalat comentariu asupra *Cântării Cântărilor*, care văzu lumina tiparului, la Roma, în anul 1624, într-o ediție greco-latină comentată de teologul Vicentio Riccardo.

Căderea Constantinopolului aruncă pe multă vreme în întuneric pe cei rămași în viață din această familie, ca și din celelalte ce înscriseră numele lor pe pagini de luptă sau de intrigi și dușmăanii lăuntrice din istoria bizantină. După scurgerea acelor cumplite zile de apărare deznădăjduită a capitalei Imperiului bizantin, din luna mai 1453, Dimitrie Cantacuzino, care luptase sub zidurile orașului până în ultimele clipe ale asediului, temător de crunta răzbunare a cuceritorului, Mahomet al II-lea, fuge în Ungaria. Atunci, au luat grabnic drumul exilului mulți Cantacuzini, stabiliți apoi în Italia, Cipru sau Creta.

Abia s-a stins ecoul sângeroaselor lupte și zgomotul de infern al uriașelor prăbușiri și pe cerul înalt al Constantinopolului încep să se profileze tot mai semețe și tot mai multe turlele albe și ghimpoase ale moscheelor. Un nou imperiu, înfricoșător de puternic, își arunca sulitele de foc și blestem spre cerul încețoșat de ruguri, tămâie și incendii al Europei întregi.

Se părea că între învinși și învingători se căscase hăul unei prăpăstii de netrecut. Treptat însă, când timpul și nevoile potoliră avântul distrugător al asaltului, iar puterea cucerită prin luptă se cerea consolidată prin rațiune, turcii se văzură siliți să clădească noul edificiu imperial apelând la vechii și iscușiți constructori de odinioară.

Urmașii unor mari familii bizantine, care nu luaseră în timpul trecutei urgii drumurile mântuitoare ale pribegiei, încep să se reafirme în peisajul economic, politic și social-cultural al

Constantinopolului. Noii cruciați nu purtau nici zale, nici scuturi, nici lănci, ci mânuiau alte arme, mai subtile: istețimea cugetului și oglinda fermecătoare a aurului. Din negoț, practicat pe scară internațională, vârfurile conducătoare ale coloanei grecești din Istanbul dobândesc averi fabuloase, iar cultura lor superioară, asociată cu o machiavelică dibăcie politică, le deschide drum către cele mai înalte dregătorii ale Imperiului otoman.

O asemenea personalitate financiară și politică era Mihai Cantacuzino, fiul viteazului stratiot, Dimitrie Cantacuzino, care «fiind în ajutorul florentinilor, a murit în anul 1536, și s-a îngropat la Pisa, în biserica Sf. Dominic». Pe lespedea de marmoră contemporanii au săpat cuvinte de laudă și recunoștință: «Aici se odihnește un erou, Dimitrie Cantacuzino, cinstea ostașilor și slava pământului grecesc ce este alt Ajax, ca Nestor și ca Odiseus». La același Dimitrie Cantacuzino se referă și prefața *Bibliei* din 1688, reliefându-i meritele de apărător al ortodoxiei, în fața tendințelor devastatoare ale turcilor: «*Dreptu aceia și pre vreme lui sultanu Sulimanu⁶, fericitul strămoșul Măriei tale⁷ Dimitrie Cantacuzino, cu multa lui înțelepciune au oprit și n-au surpatu păgânii bisericile Țarigradului, precum îl luoase cu sabiia*».

Înzestrat cu o minte ageră și întreprinzătoare, Mihai Cantacuzino schimbă spada și scutul, moștenite de la părintele său, cu o îndeletnicire mai prozaică, clar aducătoare de averi fabuloase: prim furnizor (negustor) al curții imperiale. În această calitate, el și agenții săi comerciali străbat neconținut drumurile Europei de răsărit, aducând cele mai diverse mărfuri cerute de luxul și desfrâul Porții otomane, și, în special, blănuri scumpe din Rusia.

El deținea încă de la începutul carierei sale financiare și privilegiul împărătesc de a exploata sarea din lacul Anchialos, de pe țărmul european al Mării Negre. Aici, la intrarea în golful Burgas și-a ridicat Mihai Cantacuzino un palat impunător, cu splendide loggii venetiene, deschise către întinderile albastre ale mării. Imense picturi murale, reprezentând scene mitologice sau motive orientale, decorau sălile înalte ale palatului. Deprins cu fastul și moravurile orientale, ilustrul descendent al

⁶ Soliman Magnificul, vestit sultan otoman (1520-1566).

⁷ Șerban Vodă Cantacuzino, domn al Țării Românești (1678-1688), coborător din vechea familie împărătească.

Cantacuzinilor imperiali ducea la Anchialos o tihnită viață de demnitar otoman, la care adăuga însă rafinamentele de spirit ale Franței medievale și ale Italiei renaștentiste. Între cei o sută de slujitori ai casei bogatului Cantacuzin se numărau majordomul, intendentul, secretarul particular și, mai cu seamă, câțiva copiiști, care transpuneau pe pergament, pentru biblioteca stăpânului, operele marelui filozof al Antichității, Arisotel, scrierile științifice ale întemeietorului medicinei, învățatul grec Hippocrates, sau lucrările anatomistului Claudius Galenus.

Sprijinit de puternicul vizir Mohamet Socoli, părtaș de seamă la câștigurile sale fabuloase, Mihai Cantacuzino devenise un personaj de vază al Imperiului. Spre el ținteau, deopotrivă, admirația și nădejdea poporului grec, aflat în lanțurile robiei otomane, și invidia nemăsurată a înalților slujitori ai sultanului, care-și vedeau astfel uzurpate propriile ambiții de mărire.

Uimiți de marea sa personalitate, în care se împleteau viclenia cu inteligența iscoditoare, ambiția fără hotare cu compasiunea sinceră față de soarta tristă a poporului grec, rapacitatea cu generozitatea convertită într-o nelimitată pasiune pentru frumos în toate manifestările sale superioare, contemporanii – prieteni sau dușmani – l-au supranumit, cu invidie sau admirație, *Șaitan Oglu* (Fiul diavolului).

Influența sa politică se vădea, îndeosebi, în problemele interne ale patriarhiei ecumenice din Constantinopol și în numirea sau mazilirea domnilor Țării Românești și ai Moldovei.

Din acele îndepărtate vremuri, când atotputernicia Cantacuzinului de os împărătesc hotăra soarta domnilor din Principate, coboară către noi, prin documente de epocă sau topită în fantastica imaginație a scriitorului Alexandru Odobescu, o poveste bizară.

După moartea grabnică a domnului Mircea Vodă Ciobanul, care «numai hulă și ură își ridicase prin năpăstuirile sale», asupra țării și boierilor, deopotrivă, doamna Chiajna, văduva cumplitului voievod, ridică pe tronul Țării Românești, prin intrigi și multe punji de galbeni risipite la Stanbul, pe bicusnicul său fiu, încă un copilandru, Petru, zis «cel Tânăr». Cum apriga Mircioaie avea și două fete, care trecuseră de curând hotarul de vis al copilăriei, se adresă patriarhului din Constantinopol, Ioasaf, cu rugămintea de a-i alege doi gineri de neam din rândul marilor familii grecești

reinviată după prăbușirea Imperiului bizantin. Patriarhul, ridicat în scaun cu sprijin cantacuzinesc, se gândește ca una din fete, cea mare, să se căsătorească cu nepotul său, Stamate, descendent al Paleologilor de odinioară, cealaltă, care nu împlinise frageda vârstă de 15 ani, urmând a se însoți cu Ioan Cantacuzino, fratele temutului Mihai Șaitan Oglu.

Tratativele fiind încheiate, mirii porniră către București încărcăți de daruri princiare.

Primul, nepotul patriarhului Ioasaf, era, în viziunea scriitoricească a lui Alexandru Odobescu, «tânăr, frumos, sprâncenat, cu mustața mică și neagră, cu ochi de femeie, cu părul încrețit, nalt, spătos și tras ca prin inel», în timp ce Cantacuzinul, trecut de 50 de ani, era «mărunt, neputincios și gârbovit, pare că d-abia purta capul său mare, pleșuv și cărunț, cu obraji spâni, mezi și slabi; dar buzele-i subțiri și încrețite, ochii săi mici, vioi și pătrunzători, nările-i largi și neastâmpărate dovedeau acel duh sprinten și isteț, acea minte iscusită și dedată cu intrigile și cu batjocura, care sunt ca o însușire a neamului grecesc».

Nunta se făcu cu mare fast în palatul domnesc din București. La întoarcere, când convoiul nupțial al puternicului Ioan Cantacuzino se îndrepta spre Adrianopole, o ceată de slujitori ai doamnei Chiajna se furișă într-o noapte de popas în tabăra Cantacuzinului și, luând, nu fără voie, pe tânăra domniță Maria, o readuse în Țara Românească. Între timp, interveniseră unele neînțelegeri între mama fetei și tomnaticul ginere țarigrădean, și aceasta hotărî desfacerea atât de neașteptată a căsătoriei încheiate cu puțin timp în urmă în cetatea de scaun a Țării Românești.

Nechibzuința Chiajnei avea să dezlănțuie o cruntă răzbunare din partea Cantacuzinilor. Patriarhul Ioasaf, mijlocitorul acestei căsătorii ciudate, caterisit și îndepărtat din scaunul ecumenic, avea să-și irosească ultimii ani ai vieții în sihăstrie la Sfântul Munte, iar cutezătoarea doamnă a Țării Românești luă drumul lung și de jale al exilului spre îndepărtata și neprimitoarea Anatolie, împreună cu fiul său, Petru cel Tânăr.

În timp ce doamna Chiajna și fiul său plăteau cu surghiunul o necugetată înfruntare a neamului cantacuzinesc, la Constantinopol steaua norocoasă a lui Celebi Mihai strălucea tot mai sus și tot mai puternic.

URDIS | We know
URDIS | We know

Neguțătorul de blănuri și vameșul salinelor împărătești (*salinis Turcis praefectus*) devenise simbolul înălțării spre lumină a poporului grec. Patriarhul ecumenic, acest conducător spiritual al creștinilor din tot Imperiul otoman, era sub ascultarea sa, iar pe tronul țărilor românești ridica numai domnitori supuși voinței sale. Fiii săi purtau nume cu ample rezonanțe în istoria Imperiului bizantin: Andronic, Dimitrie și Ioan. Când, mânat de treburi politice sau comerciale, călătorea pe străzile Constantinopolului «călare pe cai scumpi, acoperiți cu bogate valtrapuri» și purtând veștminte de preț și giuvaere moștenite de la strămoșii săi, opt cionodari și ieniceri împărătești îl însoțeau pretutindeni. Toate familiile grecești, ridicate după marele cataclism, își împleteau, într-un fel, interesele cu Cantacuzinii. Una din fetele lui Mihai Cantacuzino, căsătorită cu un moștenitor al bogatului negustor grec din Adrianopol, Iacob Rally, se stabilise în insula Creta, atunci posesiune venețiană. Ea va fi mama lui Dionisie Rally, mitropolit de Târnovo, în 1597 și, ulterior, sfetnicul de taină al domnitorului Mihai Viteazul.

Cât timp insula Creta, acest bastion al libertății în Marea Mediterană, va rezista atacurilor otomane, ea va constitui un refugiu, în vreme de primejdie, pentru toți Cantacuzinii din Țările Române.

Mai târziu, în anul 1576, Andronic Cantacuzino, fiul cel mare al puternicului magnat constantinopolitan, se căsătorește cu fiica aceluiași Iacob Rally. Irina Rally aducea cu sine o zestre de 50.000 de galbeni. Nunta lui Andronic a scăldat în lumini feerice și a umplut de larmă și frământare multe zile palatul cantacuzinesc de la Anchialos, iar unul din marii prelați ai Bisericii de răsărit, Iosif Arghiropulos, mitropolitul Tesalonicului, a oficiat această căsătorie intrată de mult în legendă.

Abia s-au stins ultimele lampioane ale mirificei serbări nuptiale, și vorbele clevetitoare ale dușmanilor, «multe și înverșunate», au făcut să pălească, pentru scurt timp, dar suficient pentru a dovedi posibilitatea prăbușirii și a prevesti tragedia viitorului, faima lui Celebi Mihai Cantacuzino. Arestat pentru unele pretinse nereguli financiare în administrarea salinelor împărătești, Mihai Cantacuzino nu reușește să-și recâștige libertatea decât îndatorându-se a plăti, vreme de mulți ani, enorma sumă cu care

potrivnicii săi l-au găsit, pe drept sau pe nedrept, dator față de împărăție.

Dușmanii râvnitori de bogății, între care, pe primul loc, se situa însuși sultanul, îi urzesc în tăcere pieirea, deoarece puterea și ambiția Cantacuzinului crescuse așa de mult încât amenințau tihna stăpânilor. Se pare că o mare conspirație antiotomană, în care urmau să fie atrase și țările românești, se închea, cu sprijin cantacuzinesc. Bogățiile cantacuzinești și ale altor greci doritori de libertate erau puse în slujba acestui ideal.

Dezastrul cade însă ca un trăsnet, pe neașteptate.

Pretextând amestecul în treburile interne ale țărilor românești și frământat de dorința de a spulbera tăria acestui rival, în bogăție și puterea spiritului, sultanul hotărăște, fără a cere sfatul vizirului Socoli, prieten al Cantacuzinilor, moartea lui Mihai Cantacuzino și confiscarea imenselor sale averi în favoarea visteriei împărătești.

În cea din urmă noapte a lui februarie 1578 din Istanbul pleacă pe furiș, spre Anchialos o solie de moarte: Capugi-bașa, Ali-aga, însoțit de câțiva capugii, care știau frânge pâlparea unei vieți în strânsoarea aspră a frânghiei.

După trei zile de drum, oamenii crudului sultan ajunseră la Anchialos, la vreme de chindie. Prevăzător, Ali-aga trimise înainte doi capugii, care poposiră la castel ca niște drumeți ce merg cu porunci împărătești în Moldova. Oaspeții au fost întâmpinați cu bucurie și oarecare uimire, în marele salon de primire al palatului, de către bogatul amfitrion. La salutul binevoitor al lui Mihai Cantacuzino, trimișii împărătești rostiră cuvinte grele de înțelesuri: «Noi n-am venit nici pentru a prânzi nici pentru a bea, ci am venit pentru a executa voința sultanului». O umbră de bănuială străfulgeră mintea agerului boier țarigrădean care încercă, politicos, să se retragă pentru câteva clipe, suficiente pentru a se îndepărta de primejdie. Capugii îl opriră însă pe un ton amical: «Mai bine stai înăuntru; ce-ai să faci afară?». Bănuielile își dezvăluiră tragicul lor înțeles. Se așternu o tăcere prevestitoare de furtuni, întreruptă uneori de întrebările oaspeților și răspunsurile înghețate ale amfitrionului.

Cu zgomot și larmă de călăreți năvălitori, porțile se dară la o parte, iar Capugi-bașa, scoțând din sân porunca aducătoare de

moarte, strigă către osândit și către slujitorii săi: «*Emirbatişahum* (aceasta-i porunca sultanului), legați!»

Bătrânul Mihai Cantacuzino ceru călăilor săi o ultimă îngăduință: cea de pe urmă spovedanie în fața lui Dumnezeu și încheierea sumară a unui testament. Grăbit să îndeplinească porunca împăratului, Ali-başa nu îngădui nici o clipă de răgaz, iar oamenii săi îl spânzurară, în grabă, de grinda de deasupra ușii⁸.

În timp ce slujitorii porții sigilau întreaga avere a celui ucis, pentru a fi vândută la mezat, iar doamna Cantacuzinului, copiii ei cei mici, rudele și toți oamenii locuitori ai palatului de la Anchialos așteptau îngroziți, sub strașnică pază, sfârșitul dezastrului, Andronic, fiul cel mare al osânditului pe nedrept, se furișă neobservat spre țarm, unde aștepta, în clătinarea neadormită a valurilor, caiacul familiei. Însotit de câțiva oameni devotați pricepuți în mânăuirea velelor, Andronic părăsi, în noapte, țarmul însângerat al Anchialosului, îndreptându-se spre Constantinopol.

Aflând înaintea sultanului vestea îndeplinirii funestei porunci, vizirul Mohamet Socoli, sprijinitor de vază al Cantacuzinilor, găsi căile cele mai lesnicioase de potolire a furtunii dezlănțuite împotriva acestei familii. Averile lui Celebi Mihai, de la Anchialos, Constantinopol și de aiurea, fură confiscate și vândute la mezat, dar viața fiilor săi fu salvată, deși Andronic avea să îndure câteva săptămâni de aspră condamnare la galere.

Își ispăși pedeapsa prin răscumpărare și credincios exemplului tatălui său, Andronic porni să-și refacă averile pierdute.

Un deceniu de tăcere se așternu asupra numelui și faptelor sale, răstimp în care Andronic Cantacuzino redobândi, nu fără sprijinul socrului său, bogatul negustor din Adrianopol, încrederea Sublimei Porți.

Din nou aveau să se înalțe în scaun, cu sprijin cantacuzinesc, domnitori în Țara Românească și Moldova. Astfel, Ștefan Surdul, presupus fiu al domnitorului Ioan Vodă cel Cumplit, câștigă pentru un an (1591-1592) tronul Țării Românești, căsătorindu-se cu una din fiicele lui Andronic, iar Aron Vodă, pentru a stăpâni în tihnă Moldova, primi la Iași, în 1593, cu mare fast, o soție cantacuzină ce venea de la Stambul cu alai împărătesc.

Legăturile boierului țarigrădean cu țările românești nu erau

⁸ Pentru împrejurările morții lui Mihai Cantacuzino, vezi și: Emile Legrand, *Recueil de poèmes historiques en grec vulgaire*, Paris, 1877, p. 1-15.

numai de ordin matrimonial. Ele aveau multiple implicații economice, mezatul domniilor fiind, pentru negustorii greci din Constantinopol, o neasemuită sursă de câștiguri.

După numirea de către turci a unui nou domnitor, Andronic Cantacuzino, ca și ceilalți creditori constantinopolitani, însoțea pe voievod în țară, unde, în așteptarea restituirii, cu dobânzi, a împrumutului, primea diferite ranguri boierești, aducătoare și ele de frumoase venituri.

Țările dunărene ocupau un loc de frunte și în planurile de eliberare de sub jugul otoman, urzite în taină de cei mai de seamă reprezentanți ai lumii neobizantine. De aceea, Andronic Cantacuzino, care, după 1590, avea «trecere mare la împărăție», sprijini, nu fără evidente interese politice, candidatura lui Mihai Viteazul.

«Pentru acum țineam Țara Românească pe numele Domniei-Tale, îi scria la 14 noiembrie 1593 Andronic Cantacuzino pribeagului domn moldovean, Petru Șchiopul, însă, văzând cerințele timpului și zăbava Domniei-Tale și faima rea și ticăloasă a lui Alexandru-Voievod și intriga lui, pe care nu puteam s-o trec cu vederea, m-am ispitit și eu și am făcut pe Banul Mihai Domn al Țării Românești; am judecat că e mai bun el decât ceilalți păcătoși de bei, care nu arată nici un semn nici de la tată, nici de la mamă, numai păcătoși, neciopliți și mincinoși, și argați, și nevrednici din toate punctele de vedere. Însă prin banul Mihai s-a mulțămit nenorocita țară și au mulțămit lui Dumnezeu, care i-a învrednicit și le-a dat un astfel de păstor bun, și creștin, și iubitor de săraci, și cu frica lui Dumnezeu.»⁹

Momentul politic pentru declanșarea unei răscoale împotriva jugului otoman era deosebit de favorabil. În Europa se închea, la îndemnul Papei Clement al VIII-lea, o nouă ligă sfântă, îndreptată împotriva expansiunii Imperiului otoman. În această nouă cruciadă antiotomană, țările românești aflate în vecinătatea nemijlocită a dușmanului aveau un rol important ca principală forță de șoc și teatru de desfășurare a operațiunilor militare.

⁹ *Colecția de documente Hurmuzaki*, vol. 11, Buc., 1900, p. 373-374, doc. 519. Despre marea influență a boierului Andronic Cantacuzino la Poarta otomană îi scria domnitorului pribeag, Petru Șchiopul, tot în noiembrie 1593 și Ieremia al II-lea, patriarhul Constantinopolului: «Acum află Dumneata că domnul Cantacuzino are acum trecere mare la împărăție»... *Ibidem*, p. 370-371, doc. 516.